

ZAŠTO JE SRUŠEN TAKVIM BOSANSKI?

Mustafa SUŠIĆ

Sažetak

Tekst se bavi stručnim i kritičkim propitivanjem validnosti fetve o promjeni datuma Arefata koja je donesena u oktobru mjesecu prošle godine. Pomenutom fetvom je preinačen datum Arefata u odnosu na ranije objavljen datum u Takvimu Rijaseta Islamske zajednice. Autor zastupa i obrazlaže stav da je sporna i indikativna odluka o rušenju bosanskog Takvima svjesno i namjerno donesena mnogo prije donošenja odluke saudijske uleme kada će biti Arefat prošle godine. U tekstu je iznijet i kratak historijski pregled brojnih diskusija uleme o načinu utvrđivanja islamskog kalendara. Kao poseban prilog razumijevanju suštine suprotstavljenih gledišta o ovom pitanju autor je prikazao i semantičke i tefsirske varijante različitog čitanja ključnih pojmova iz kuranskog ajeta koji govore o mlađaku i početku mjeseca ramazana.

Ključne riječi: Takvim, kalendar, mlađak, ulema, fetva, astronomija, šerijat

Kao što je poznato našoj muslimanskoj javnosti, bivši reisu-l-ulema dr. Mustafa ef. Cerić 19. oktobra 2012. ili 4. zul-kadeta 1433. donio je odluku, koju je on nazvao fetvom, da 1. zul-hidždžeta pada u srijedu 17. oktobra, a ne 16. oktobra kako stoji u našem Takvimu. Pri donošenju ove odluke, autor se pozvao na šerijatska i akaiidska načela. Prije nego se osvrnemo na ovu odluku i njene posljedice, potrebno je da našim čitaocima predočimo kada je i kako nastao Takvim bosanski.

Sve do početka dvadestog stoljeća u sveukupnoj muslimanskoj tradiciji postojao je samo jedan način da se uspostave počeci hidžretskih mjeseci, a taj je bio - viđenje mlađaka golim okom. Promatranje pojave novog mlađaka, obavljalo se svakog 29. hidžreetskog datuma u mjesecu. Taj način određenja prvog dana novog hidžreetskog mjeseca, utemeljen je na hadisu Muhammeda a. s. koji glasi: صوموا لرئيته و أفطروا لرئيته *Zapostite kada ga (mlađaka) uočite i okončajte post kada ga (novi mlađak) ugledate*. Ukoliko se mlađak ugleda, sutrašnji dan će biti prvi dan novog hidžreetskog mjeseca. Ukoliko se mlađak ne uoči onda se konstatuje da protekli mjesec ima trideset dana a da je sljedeći dan poslije toga, prvi dan novog mjeseca. Promatranje se inače obavlja od trenutka zalaska sunca, te večeri i traje najduže 45 minuta. Nakon toga, praćenje postane besmisleno jer se više mlađak vidjeti ne može. Sve bi to bilo uredu da meteorološki uvjeti uvijek dopuštaju promatranje mlađaka u svim krajevima gdje žive muslimani. U mnogim krajevima oblačnost ponekada traje i po više mjeseci, pa je nemoguće ustanoviti vrijeme nastupa prvog dana u sljedećem mjesecu na taj način. U takve krajeve spada i prostor u kome i mi živimo.

U cilju udovoljenja potrebama muslimana da znaju vrijeme nastupa svojih blagdana, islamska ulema kroz protekla stoljeća je dala značajan doprinos razvoju naučnih disciplina koje su služile lakšoj orijentaciji u vremenu, a to se odnosi prvenstveno na astronomiju i matematiku. Međutim, to nije bilo dovoljno da bi se otklonila dilema oko utvrđenja početaka hidžretskih mjeseci, tamo gdje traje višemjesečna oblačnost. Zato su stalno bile prisutne nesuglasice i vremenska neujednačenost oko vremena nastupa muslimanskih blagdana.

Kada su se pojavili mehanički satovi, ulema je nekako uspjela da nastupe namaskih dnevnih vremena pretoči u sahate i minute. Naravno, branitelji *pravovjernosti* tome su se žestoko opirali jer

su namaska vremena u fikhskim knjigama opisno data i u to se ne smije dirati. Prema tom opisu, sabahsko vrijeme počinje u zoru a zora nastupa kada se pojavi druga bjelina na istočnom horizontu. Prava bjelina koja se pojavi na istočnom horizontu ubrzo nestane ali se potom pojavljuje druga i to je trenutak početka sabahskog vremena koje traje do pred izlazak sunca. Tako su dalje definisana namaska vremena za ostale vaktove. Otuda je nastala i ona čuvena priča o travničkom muftiji i njegovoj jaciji. Koliko ja razumijem taj slučaj, pomenuti muftija, kao odgovoran čovjek, da bi olakšao težacima koji rade na poljima po čitav dan, rekao je da mogu klanjati jaciju namaz i prije nego što prođu dva sahata od zalaska sunca, kada, po Takvimu, nastupa jacijsko vrijeme. U fikhskim knjigama stoji da vrijeme jacije namaza nastupa kada potpuno nestane svjetlosti na zapadnom horizontu i traje do pred zoru. Promatrajući nebo u to vrijeme, pomenuti muftija zaključio je da ta bjelina, sa zapadnog horizonta, nestane i prije nego prođu dva sahata od akšama. Ako je jacijsko vrijeme tako definisano u fikhskim knjigama, onda nije nužno čekati da prođu dva sahata od zalaska sunca, da bi se mogao klanjati jacijski namaz. Naravno da je zbog toga bio osporavan, zbog narušavanja novoustanovljene jedinstvene prakse oko namaskih vremena, što je bilo tačno, ali je tačno i to da muftija nije pogriješio.

Tek početkom dvadesetog vijeka među islamskom ulemom počinje se ozbiljnije raspravljati o ovom problemu. To je vrijeme u kojem je astronomska nauka pružala sigurne garancije da se može proračunati kada će se mlađak pojaviti i bez njegovog viđenja golim okom. U tom smislu pokrenute su ozbiljne diskusije među ulemom, naročito u Egiptu. Nažalost, ove rasprave tamo nisu dale željeni rezultat. Prevagu su odnijeli oni koji su tvrdili da se pomenuti hadis može razmijevati samo na doslovan način kako to stoji u njegovom tekstu, a to je: *Zapostite kada ga (mlađak) uočite i okončajte post kada ga (mlađak) ponovno vidite*. Šta ćemo za one krajeve gdje vedrine nema u dugom vremenskom periodu? To većinsku ulemu nije intresovalo. Njihovi umovi dalje nisu išli. Šta će biti u slučaju kada oblačnost traje i više mjeseci pa se ne zna kada je počeo prethodni mjesec i onaj ispred njega? Takvu mogućnost oni nisu predviđali.

Kod nas prava rasprava po tom pitanju počinje početkom tridesetih godina dvadesetog vijeka. Na našu sreću, tadašnja naša ulema nije

se pomirila sa činjenicom da se i dalje na to gleda na stari način. Oni su, na svu sreću, zauzeli stav da - ako imate problem morate ga riješiti. Ne rješavanje jednog problema rađa nove i tako u nedogled. Naši odgovorni alimi shvatili su da narod ne postoji radi uleme nego ulema postoji radi naroda. Ako nas islam uči da on ima rješenja za sve probleme ljudi i to u svim vremenima i svim okolnostima, onda se i za ovaj problem rješenje mora naći. To je zadatak za ulemu i ni za koga drugoga. Najvatreniji zagovornik ovakvog stava bio je Fehim ef. Spaho, tadašnji predsjednik Vrhovnog šerijatskog suda i kasniji reisu-l-ulema muslimana u Kraljevini Jugoslaviji. Tada je među našom ulemom krenula žestoka polemika. Dvije strane zauzele su svaka svoju busiju i žestoko je branile, uvjerenе da je samo njihova u pravu i da samo njen stav odražava i islamski stav. Fehim ef. Spaho i njegove pristalice ustrajali su u svom stavu, jer su bili uvjereni da više nije moguće vjernike držati u nezvjesnosti oko toga kada će nastupiti ramazan ili bajram. Vjernici imaju potrebu da unaprijed znaju kada im nastupaju blagdani. On kaže da ponavljanje pomenutog hadisa, sada već samo u formi fraze, ne rješava problem. Obrazovaniji muslimanski intelektualci tražili su od uleme da tu stvar konačno riješe i da se to više ne mistificira, pogotovo što je i to *promatranje* pojave mlađaka bilo doseglo komične razmjere i kod nas. Tada je u Sarajevu kružila priča o selu Mrkovićima koje se nalazi na sjevernoj strani iznad ovog grada i u kome žive isključivo pravoslavci. Po toj priči, jedan od seljaka pomenutog sela na umoru savjetuje svoga sina i kaže mu: *Ti znaš da mi ne plaćamo poreza, a za to valja da uvijek "ispatimo mjesec" kod kadije. Ja sam ga četrdeset godina "ispatio", a samo sam ga jednom vidio, pa i ti pamet u glavu!*¹. Tada je, među komšijama nemuslimanima nastala i šaljiva pjesma na račun njihovih susjeda muslimana, koja je imala sljedeći sadržaj:

"I ne znaju kad im Bajram dođe,
već po nebu tjeraju mjeseca
kano lovci po planini zeca"²

U to vrijeme, ovlaštenje za proglašenje početka i kraja hidžretskih mjeseci spadala je isključivo u nadležnost lokalnih šerijatskih sudova koji su pokrivali određene prostore, otprilike veličine današnjih kantona. Vrhovni šerijatski sud

1 Fehim Spaho "K rješenju našeg kalendarskog pitanja", *Novi Behar*, br. 1-2, VIII/1934-35., strana 8. i 9.

2 Ibid.

nije bio nadređen nad ovim lokalnim sudovima po ovom pitanju. Tako se dešavalo da ramazan ili Bajram nastupi u jednom gradu, a u susjednom ga nema. Radio komunikacije bile su još uvijek slabo razvijene i vijesti se nisu mogle tako brzo prenositi.

Podržavajući Fehima ef. Spahu i učestvujući u toj raspravi, Mehmed-Ali Ćerimović, kadija i veliki poznavalac šerijatskog prava, oponentima postavlja retoričko pitanje: *Da li mi postimo zbog toga što smo vidjeli mlađak ili postimo zato što je nastupio mjesec ramazan?* On dalje kaže da pomenuti hadis koji zahtijeva viđenje mlađaka, ne zabranjuje da se početak posta i njegovog kraja može ustanoviti i na drugi način. Naravno da to u Poslanikovo vrijeme nije bilo moguće ustanoviti na bilo koji drugi način osim viđenjem mlađaka golim okom. Poslanik a.s. tada je muslimanima ponudio svima vidljiv znak a to je mlađak.

U dokazivanju ispravnosti svoga stava, Mehmed-Ali Ćerimović u toj raspravi navodi i 189. ajet sure El-Bekare, koji glasi:

يسألونك عن الأهلة قل هي مواقيت للناس والحج

Pitaju te o mlađacima, reci: oni su vremenska orijentacija ljudima kao što (definišu) vrijeme hadždža.

U daljnjoj raspravi, tumačeći ovaj hadis on citira i 185. ajet iz iste sure, koji glasi:

فمن شهد منكم الشهر...

Ko od vas posvjedoči da je nastupio mjesec ramazan... Dakle, traži se ustanovljenje početka posta, a ne viđenje mlađaka³.

Interesantno je pogledati kako su relevantni prevodioci Kur'ana na bosanski jezik preveli ovaj ajet.

Tako Mićo Ljubibratić ovaj dio ajeta prevodi - *Ko god opazi mjesec odmah, neka se spremi za taj post...*

H. Ali Riza Karabeg ovaj dio ajeta prevodi - *Ko god opazi taj mjesec odmah neka se spremi za post...*

Hafiz Muhamed Pandža i Džemaludin Čaušević ovaj dio 185. ajeta sure El-Bekare prevode: *Tko od vas bude prisutan (kod kuće) taj mjesec, neka ga posti!*

Besim ef. Korkut ovaj dio 185. ajeta sure El-
3 Ćerimović Mehmed Ali, "Ibadetski vaktovi i njihovo astronomsko računanje", *Novi Behar*, Sarajevo VIII/1934-35 13.

Bekare prevodi: *Ko od vas u tom mjesecu bude kod kuće, neka ga u postu provede...*

Dr. Enes Karić ovaj dio ajeta prevodi: *Pa koji od vas u ramazanu budu kod kuće, neka poste...*

Dr. Enes Duraković, ovaj dio 185. ajeta prevodi: - *Ko od vas toga mjeseca kod kuće bude, neka ga posti...*

Kako se vidi, Ljubibratić i Karabeg vide *šehr* i ako riječ *šehide* u arapskom jeziku ima značenje *svjedočiti, potvrditi, zaklinjati se (u Boga)*, prema rječniku Teufika Muftića. Što se tiče riječi شهر (*šehr*), ona u arapskom jeziku uvijek označava vrijeme u periodu od prvog do posljednjeg dana u h. mjesecu, a nikada nema značenje قمر (*kamer*) mjesec na nebu, niti هلال (*hilal*) mlađaka na nebu. U ostala četiri pomenuta prevoda više se daje fiksko tumačenje ovog dijela ajeta, a ne njegovo jezično značenje, što takođe neupućene dovodi u dilemu oko njegovog razumijevanja.

U razjašnjavanju značenja ovog dijela pomenutog ajeta Mehmed-Ali Ćerimović navodi prevod komentara u *Tefsir-Tibjanu* i *Tefsir-Mevakibu*, pa kaže: "Glagol *šehide* u tom ajetu ima značenje hadare, odnosno prisutnosti."

U daljnjem dokazivanju nužnosti ulaganja idžtihaskih napora po ovom pitanju načina određenja početaka hidžretskih mjeseci, on kaže: "Da li Bog Svevišnji zadužuje one koji se nalaze u blizini polova, da klanjaju svega pet namaza u onome danu koji traje nekoliko mjeseci; da li ih zadužuje da ramazan poste kada mjeseca (mlađaka) nemaju?"

Nakon što je data valjana i argumentovana teoretska odnosno šerijatska podloga, Vrhovno Starješinstvo Islamske zajednice u Kraljevini Jugoslaviji donijelo je odluku da se od te godine pa nadalje radi Takvim koji će biti jedino relevantno mjerilo šerijatskim sudovima na prostorima čitave države, pri određenju početaka hidžretskih mjeseci a time drugih važnih datuma za muslimane tog područja. Taj zadatak povjeren je Akifu Hadžihuseinoviću, muvekkitu Gazi Husrev-begove džamije, Salimu Faginoviću, muvekkitu Careve džamije i Muhamedu Kantardžiću, profesoru matematike i sekretaru Ulema Medžlisa u Sarajevu. Od tada, koliko ja znam, nikada više takvimski proračun nije doveden u pitanje sve do 4. zul-hidždžeta 1434. ili 19. oktobra 2012.

godine, kada je donesena odluka o isključenju Takvima kao relevantnog orijentira u definisanju hidžretskih datuma.

Šta je sporno, po meni, u pomenutoj odluci:

1. Autor ove odluke kaže: *Nakon uvida u akaidiska i šerijatska načela...koristim se ovlastima menšure...*

Ako se autor ove odluke poziva na akaidiska načela – koja su to načela i gdje su ona ovdje? U šta to, u ovom slučaju, treba vjerovati jer akaidiska načela zahtijevaju vjerovanje u nešto, osim ako to ne znači vjerovanje njemu i onima na čije se on mišljenje oslanja. Ovdje drugog vjerovanja nema.

2. Autor ove odluke poziva se i na šerijatska načela. Gdje su ta načela i koja su to načela? Za što nisu navedena?

3. U daljnjem tekstu autor ove odluke kaže: "...Koristim se ovlastima..." Dakle, ovdje se ovlasti (zlo)upotrebljavaju bez argumenata. Kod promjena Ustava IZ-e, trebalo bi ovu odrednicu precizirati. Ako je Vrhovni autoritet ovlašten da izdaje fetve samostalno, čemu onda Vijeće za fetve? Pitanje fetvi uvijek je vrlo osjetljiva materija i nije dobro da se to prepušta pojedincu, ma ko on to bio. Koliko to može izgledati komično vidi se iz one nazovifetve od prije par godina koja je *izdata* u Senegal, po kojoj se odgađa džuma-namaz, zbog fudbalske utakmice. U ovom našem slučaju svakako se ne radi o fetvi jer ona to svojim sadržajem i argumentacijom nije. Ovo je samo odluka koja proizlazi iz moći odlučivanja. Nikada niko nije određivao vrijeme bajrama fetvom.

4. U daljnjem tekstu se kaže: "Izdajem fetvu: Takvim Islamske zajednice u BiH se pravi metodom *astronomske procjene*, osim u slučaju mjesta i vremena *ibadeta hadždža*".

Na ovu konstataciju, moj odgovor je: Takvim Islamske zajednice u BiH se ne pravi na osnovu *astronomske procjene* nego na temelju egzaktnih naučnih činjenica. Naš takvim se radi na osnovu nastupa mjesečevih mijena. Mjesečeve mijene nisu stvar nečije procjene. One su naučno uvrđene i provjerljive činjenice, a ne bilo čije procjene. Njihovo vrijeme je precizirano stotinama godina i unaprijed i unazad. Naučno je utvrđeno u ko-

jem je satu i u kojoj minuti bila mijena uoči 1. muharrema 1. hidžretske godine, odnosno 622. po Miladu. Tu nema mjesta nikakvoj procjeni. Nakon svake mijene, sljedeći akšam označava početak novog mjeseca. Ovo su Božiji zakoni pa ako se neko poziva i na akaidiska načela onda ona samo ovdje dolaze do izražaja i nigdje drugdje u ovom slučaju.

5. Dalje se u ovoj odluci konstatuje: "Pošto se ibadet kurbana ne može obaviti prije boravka na Arefatu, a Poslanik a.s. kaže: - Arefat je onog dana kada hadžije borave na Arefatu", onda je jasno da prvi dan Kurban-bajrama može biti nakon stajanja na Arefatu, a nikako prije toga..."

Autor ove odluke namjerno težište prebacuje sa 1. zul-hidždžeta na Arefat.. Nije ni za koga sporno kada je bajram, on jeste iza Arefata a Arefat je devetog zul-hidždžeta. Ali, prvo se mora saznati kada je prvi dan u mjesecu a potom je lahko utvrditi kada je deveti odnosno Arefat. Usput da kažem da se na Arefatu ne stoji nego boravi.

6. U daljnjem tekstu ove odluke se kaže: "Da su odgovorni za određenje datuma stajanja na Arefatu *donijeli odluku* da je ove godine dan Arefata u četvrtak 25. 10. 2012. godine.

Kako vidimo, odgovorni *donose odluku*, ali se ne kaže na osnovu čega. Njih Božiji zakoni ne obavezuju. Oni imaju moć odlučivanja i to je njima dovoljno.

7. Ono što naša muslimanska javnost treba da zna oko ove odluke je i sljedeće:

Na adresu muvekkita Rijaseta IZ-u u BiH stigao je zvanični akt Rijaseta IZ-u BiH, preko Prosvjetne službe Rijaseta, br. 02-MO-34/07 od 04. 01. 2008. god. sljedećeg sadržaja:

Procjenjujući neophodnim usaglašavanje Takvima Rijaseta IZ-e u BiH sa Takvimom Diyaneta Işleri Başkanlığı u Turskoj obavještavamo vas da ubuduće vodite računa da se proračuni Takvima Rijaseta IZ-e u BiH poklapaju sa takvimskim proračunima Diyaneta u Turskoj.

Na petom zasjedanju "Avrasya İslam Şurası" /Evroazijsko islamsko vijeće/, održanom 22. aprila 2002. godine u Gazi Magosi, Turska Republika Sjeverni Kipar, čiji je stalni član i Islamska zajednica u Bosni i Hercegovni, donesen je zaključak pod brojem 11. koji glasi: *Prihvaćeno je da se u zemljama članicama u obilježavanju vjer-*

skih datuma primjenjuje proračun Takvima kojeg radi Predsjedništvo vjerskih poslova Turske kako bi se na taj način doprinijelo poboljšanju jedinstva članica.

Prednje vam se dostavlja na znanje i daljnji postupak.

Potpis:

Reisul-ulema IZ-e u BiH dr. Mustafa Cerić.

8. U postupku pravdanja svoje odluke, njen autor navodi ovaj dogovor, ali kaže da je iz tog dogovora *izuzet Kurban-bajram*, što u ovom dopisu nije pomenuto. Koja je od ove dvije tvrdnje tačna – ja ne znam, pošto u originalni tekst dogovora nisam imao uvid. Neka čitaoci o tome odluče.

9. Autor ove odluke kaže da je to učinjeno u cilju osnaženja *jedinstva* muslimana u Arefatu. Dakle, priključujući dva i pol miliona muslimana sa jednog dijela Balkana, onima koji su donijeli odluku da Kurban-bajram bude po njihovom, dat je veliki doprinos tom jedinstvu, zanemarujući činjenicu da je izvan tog jedinstva ostalo tričavih gotovo dvjesto miliona Turaka i onih oko njih, koji su ostali dosljedni u ispoštovanju postignutog dogovora Evroazijskog vijeća od 2002. godine. Ako tome dodamo da su muslimani indijskog potkontinenta, njih oko pet stotina miliona (Pakistan, Indija i Bangladeš), svoj Bajram smjestili u subotu 27. oktobra, onda je jasno o kakvom jedinstvu se radi i kakvom jedinstvu teže muslimani.

Zašto bi jedinstvo u ibadetu oko Arefata bilo važnije od onog oko ramazana. Nisu li ta dva islamska ibadetska šarta u istoj ravni obaveznosti ili ih je neko rangirao? Da li se ikada desilo da se jedinstvo oko ramazana dogodi i u okviru samog arapskog jezičkog područja? Nije se desilo i neće se desiti, ako se u nekim zaljevskim zemljama kao što su Emirati, promatranje pojave mlađaka prati sa najsuvremenijim instrumentima. Ničije promatranje pojave mlađaka se ne uzima u obzir nego samo onih koji posjeduju ključeve Mekke i Medine. Njihovo nebo je uvijek najvrednije?

Sa islamskog stajališta, kad se govori o muslimanskom jedinstvu oko Arefata misli se prije svega na fizičko predstavljanje svih muslimana iz svih krajeva muslimanskog svijeta u zajedničkom izvršenju hadžskog ibadeta i to je sve. Inače, priče oko Arefata, izvan konteksta izvršenja hadžske obaveze, ponekad su prenaplašene u vazovima nekih naših alima. Sve što se dešava na Arefatu

9. zul-hidždžeta, prvenstveno se odnosi na hočasnike koji su tu prisutni. Ostali muslimani, širom islamskog svijeta, do dvadesetog vijeka nisu ni mogli znati kada je bio Arefat sve do povratka njihovih hadžija svojim kućama. Ibadeti oko Arefata, nafilu namazi i nafilu postovi, preporučeni su povodom Arefata. Ako se ti ibadeti poklope sa hadžijskim Arefatom, dobro je, ako ne poklope opet je dobro. Da nije tako, veliki broj nafila muslimana širom svijeta bio bi ništavan u proteklim vremenima. A ko da ih poništi?

10. Autor ove odluke, na džuma-namazu 26. oktobra, poziva odgovorne u Saudijskoj Arabiji da izrade opservatoriju i da oni sačine Takvim za sve muslimane u svijetu. On svjesno zaobilazi činjenicu da ova zemlja ima tu opservatoriju i da ona ima i svoj Takvim. U tom Takvimu stajalo je da prvi dan zul-hidždže u 1434. nastupa 16. oktobra 2012. A kako bi drukčije bilo? Nakon odluke onih koji su *ovlašteni da donose odluke* o takvimskim pitanjima, saudijski astronomi su svoj proračun povukli sa sajta i unijeli 17. oktobar kao prvi dan Nove h. godine.

Ova korekcija, od strane saudijskih astronoma, može biti nejasna samo onima koji ne znaju za dogovor postignut u vrijeme utemeljenja Saudijske države. Po tom dogovoru, državna i politička pitanja pripadaju Al-Saud porodici, a vjerska pripadaju ulemi koja slijedi Muhammeda Abdul-Vehaba u načinu razumijevanja islama. Ovaj *deal* se obostrano poštuje, ali ponekad uz upotrebu fizičkih argumenata, naročito ako se ulema miješa u poslove politike, kao što se to desilo nakon 11. septembra. Država se svoga dijela dogovora strogo pridržava, pa je zato i moguće da se Takvim mijenja po volji onih koji imaju *moć odlučivanja*, bez obira na stav nauke o tom pitanju. O potrebi nauke ulema rado govori na ćursevima i minberima. Kada to treba primijeniti u realnom životu, onda se naučna dostignuća stavljaju pod lupu sumnje.

11. Što se tiče opredjeljenja saudijske uleme da se počeci hidžretskih mjeseci utvrđuju samo i isključivo, promatranjem mlađaka, koliko su u tome dosljedni i precizni najbolje se vidjelo iz onog slučaja od prije par godina, kada je vrijeme Arefata, u razmaku od samo dva dana, dva puta mijenjano. Po principu, sad ga vidiš sad ne vidiš. Mučno je bilo gledati i slušati njihova objašnjenja i obrazloženja oko tog slučaja. Kod njih se, kako

se iz ovog slučaja vidi, ovo promatranje pojave mlađaka još uvijek odvija na način sličan onom iz one naše priče o selu Mrkovićima iznad Sarajeva. Na našu sreću, za nas je to samo priča iz davne prošlosti.

No, ako je suditi prema pomenutoj odluci bivšeg reisu-l-uleme, nama bi se opet mogli desiti Mrkovići.

12. Žalosna je činjenica da ulema samo tri puta u godini digne galamu oko vremena nastupa muslimanskih blagdana, i to uoči ramazana, uoči Ramazanskog bajrama i pred Arefat. Nakon toga nastaje šutnja i ona traje sve do iduće godine i tako u nedogled. Toliko o jedinstvu muslimana oko Arefata. Rješenje ovog problema se još uvijek ne nazire i to zato što se i ne traži. Da se traži, našlo bi se. Hoće li ga biti? Neće, jer sama ulema, izgleda, ne vjeruje u ono na šta se poziva.

I na kraju, da kažem i ono u šta vjerovatno čitaoci neće povjerovati, odluka o rušenju Takvima bosanskog donesena je prije nego što se saznalo za odluku saudijske uleme kada će biti dan Arefata. Ako mi ne vjerujete, pogledajte Takvim za godinu 1434. hidžretsku, koji je iz štampe izašao prije 1. zul-hidždžeta 1434. godine. U predgovoru ovog Takvima stoji da će biti korekcije oko vremena nastupa prvog dana Bajrama. Kao autor tog predgovora potpisuje se *kolegij urednika* Takvima. S obzirom da se u tom predgovoru tretira i takvimsko pitanje, nije li logično da se tu i muvekkit nađe. Nije se našao kao što ga nije niko pitao ni u onom već pomenutom komičnom slučaju promjene vremena prvog dana Kurbanaskog bajrama, od prije par godina. Pošto znam ko je autor ovog predgovora, koji se sakrio iza kolegija urednika, jasne su mi postale mnoge stvari iz prohujalih vremena. Koji su to stvarni razlozi da se koriguje takvimski proračun oko 1. zul-hidždžeta 1434. godine, ja ne mogu dokučiti. U jedno sam siguran - nebeski svakako nisu. Zašto bi se vraćali na problem koji je tako davno i tako efikasno riješen? Zar nemamo sadašnjih problema dovoljno koji nisu riješeni? Meni ovo nikada neće biti jasno.

Kakve su posljedice ove odluke?

To ćemo tek vidjeti. Poznajući trenutno stanje duha muslimana, ne očekujem iz ovog slučaja ništa dobro.

WHY IS THE BOSNIAN TAKWIM DISREGARDED

لماذا تم هدم التقويم القمري البوسني

Mustafa SUŠIĆ

مصطفى سوشيتش

The article critically considers the validity of the *fatwa* that is issued in October last year concerning the changing of the date of Arafat. This *fatwa* changed the date of Arafat that had been published in the *Takweem* of the *Riyaset* of the Islamic Community. The author holds and elaborates that this decision to change the date is controversial and insubstantial and indicates that the Bosnian *Takweem* is challenged deliberately by issuing this *fatwa* much before the Saudi Ullama decided about taking place of the day of Arafat, last year. The text also brings a short historical survey of numerous discussions of *ulama* concerning the topic of establishing the Islamic calendar. As a special enclosure to the text the author brings semantic and the *tefsir* explanations of the Kur'anic terminology about the stages of the moon and the beginning of the month of Ramadan to help in understanding the differing views concerning the issue.

يناقش المقال علميا ونقديا صحة الفتوى بتغيير تاريخ يوم عرفة، والتي صدرت في شهر أكتوبر من العام الفائت. فقد تم بالفتوى المذكورة تغيير تاريخ يوم الوقوف بعرفة عن التاريخ المعلن مسبقا في التقويم القمري لرئاسة المشيخة الإسلامية. ويمثل الكاتب ويعلل الرأي بأن صدور قرار هدم التقويم القمري البوسني عمدا وعن سابق تصميم. قد سبق بكثير إصدار علماء السعودية القرار حول يوم الوقوف بعرفة السنة الماضية. ويضم المقال استعراضا تاريخيا موجزا لمناقشات كثيرة بين العلماء حول كيفية تحديد التقويم الإسلامي. وقدم الكاتب ما يسهل فهم جوهر الآراء المتضاربة حول هذه المسألة. في عرضٍ للأنواع الدلالية والتفسيرية في القراءة المختلفة للمفاهيم الرئيسية في الآية القرآنية، التي تتحدث عن الهلال وبداية شهر رمضان. الكلمات الرئيسية: التقويم القمري، التقويم الشمسي، الهلال، العلماء، الفتوى، علم الفلك، الشريعة.